

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить два до чотири рази у місяць.

Річна передплата виносить 10 К. (4 рублі), піврічна 5 К. (2 рублі), квартальна 3 К. (1.20 рублі). :: Ціна сього числа 30 сот. (15 коп.).

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Омелян Бачинський.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II. Stiege,
Tür 19. Адміністрація: Tür 6.

II. рік.

Відень, 6 вересня 1915.

Ч. 27—28.

Добрий ґрунт.

Вороги культурної і політичної самостійности українського народу намагають ся від довшого часу представити перед Європою українські національні змагання як фантастичні і безосновні, — вони в своїх випадках проти українства заперечують навіть сам факт існування Українців на Україні(!). Такого роду спекуляційне освітлюванне стану річей на Україні розраховано на слабе ознайомленне європейського громадянства з нашою справою.

Вже самі такі факти, як те, що, не дивлячись на усей більш ніж столітній московський терор супроти української культури й українських політичних змагань, а від року 1876 до 1905 навіть повну заборону самого друкованого українського слова в Росії — український культурний і політичний рух ніколи не вгасав, що українське населенне ще перед загальною російською революцією, в 1902 році, як то означило в своїм часі само російське правительство в офіційальнім оповіщенні, масово виступило під українським національно-революційним прапором, — показують, що сучасні бажання Українців мають і свою традицію і міцну основу в народній масі. Коли російський виборчий закон до Державної Думи давав хоч таку-сяку змогу проявитись на виборах дійсним настроям широких мас населення — як то було при виборах до першої і другої Думи — Українці входять до Думи з значними своїми громадами, громади сі заявляють у Думі українські національні жадання. Далі відома українська дебата в 4-ій Думі і заманіфестованне української справи в холмській дебаті, великі українські уличні демонстрації в 1912—1913 і 1914 роках у Києві і інших містах, демонстративні виступи Українців зі своїми національними жаданнями на учительським, хліборобським, кооперативнім і інших зїздах,

величезний зріст за останні десять років селянської економічної організації на Україні, збудованої силами українських національних діячів і ясно забарвленої українським національним коліром, і маса інших фактів з культурного життя народу на Україні, які реєструвала в своїм часі українська преса, свідчать про велику, зростаючу в своїх силах живучість українського елементу. Про се свідчать також і ті спеціально-жорстокі міри проти українського руху, якими правительство вже пореволюційної Росії, починаючи з відомого протиукраїнського циркуляру Столицина, не переставало боротись з українською небезпекою.

Та навіть самі автори всяких інсинуацій на адресу змагань російських Українців не можуть заперечити того факту, що ціла маса сільського населення на Україні, як також великий процент дрібного міщанства — се значить не менш як 80% всього населення нашої території — уживає як розговірної української мови. Як-ж тут потрібні ще більш докази для тих не-українських політиків, що в сотворенню української держави бачать і свій власний політичний інтерес?

Коли Росія в 1877 році рушила на Балкан з гаслом визволення Болгарів від Туреччини — культурні сили болгарського народу, по свідоцтву самих болгарських істориків, були розмірно далеко слабші від сучасних культурних сил українського народу в Росії. Тодішні міста в Болгарії були значно більше зтуречені, ніж тепер змосковщені міста на Україні, — і те саме треба сказати взагалі про економічні і соціальні відносини. Але-ж здоровий розвиток визволеної зпід Туреччини Болгарії на її виключно селянській підвалині свідчить, що й українські змагання і наша концепція визволення в сей момент при

допомозі центральних держав не є фантазією, а річю до здійснення, як що тільки союзні держави знайдуть для себе досить інтересу завоювати таким чином симпатії найбільшого з західніх славянських народів, яким є Українці, і завдати тим самим рішучий удар панславистичній ідеї Росії.

При забороні російською властю уживання української мови в громадських і державних установах, в школі і т. д., при довголітній забороні, а потім адміністративних шиканах української преси, при тій обставині, що всі уряди і всі інституції і їх штати (служба), а також і військо є російські, — не дивно, що міста, сі осередки державно-адміністративного й культурного життя, виглядають назверх ніби чисто-російськими. Але досить, щоб завтра прийшов український уряд, щоб обов'язковою стала на місце російської українська мова, — і ціла фізіономія міст на Україні зробить ся українською. Так було після визволення Болгарії, а також після останньої балканської війни. Русук, Варна, Філіпополь, Дедеагач за де-кільки місяців переставали бути турецькими та робились чисто болгарськими.

Але навіть серед існуючої тепер при російським панованню адміністрації на Україні, як у правительственных, так тим більше в громадських установах, знайдеть ся чималий процент людей, які з захватом

повитають язиково-національну реформу й замінять відразу російський мундур на український.

Доводить ся чути від песимістів і вислови небезпеки, чи евентуально збудована українська держава не зєднаєть ся на другий день знову з Росією проти держав-визволительок. Питають ся деякі люде, які гарантії можна проти сього мати? На се можна лише відповісти, що найліпшою гарантією для трівкого позискання симпатій цілої широкої маси українського населення є власне само визволення сеї маси з російського ярма та представлення визволеному українському народови рішити самому про свій цілий внутрішній, як політичний, так і економічний устрій. Адже відомо, що навіть деспотична Росія, хоч вона далеко не з чистими намірами визволяла Болгарію, але завоювала тоді такі симпатії у демократичного болгарського народу, що вони не можуть викоринитись і досі, хочай після того наступило стільки подій, що компромітують в очах Болгар Росію.

Тому не мають під собою жадної підстави всі ті побоювання, які ширять люде, неприхильні національній справі українського народу. Справа ся має на місці, серед мас населення, міцний добрий ґрунт і лише треба дати відразу відповідним елементам вияснити заляканому російськими властями населенню суть подій. Тоді Україна ще покаже, що вона може!

Переповнила ся міра.

Воєнна пресова квартира подає такий приказ 17 корпусу рос. військ у Галичині:

„Приказ для військ 17 корп. $\frac{7}{20}$ червня 1915, ч. 62.

Точка I. На приказ команданта армії оголошуєть ся отся постанова головно-командуючого:

Тому, що ми вповні пересвідчені, що ворог у занятих областях стягає всіх мушчин до військової служби і робіт, приказую зараз ужити сих особливих способів:

1. Всіми способами треба спонукувати населенне до того, щоби воно з нашим відворотом відходило разом з нами.

2. За нашою боевою лінією треба забирати всю худобу, всі коні і предмети з міді, включаючи дзвони й усе, що може приносити ворогови користь.

3. Засоби поживи, які находять ся в руках населення і яких годі відобрати, треба знищити.

4. Усі господарські знаряди треба забрати.

5. Переселенців треба сконцентрувати в отсих місцевостях: Люблин, Холм, Володимир Волинський, Ковель, Луцьк, Дубно, Кременець, Ляхівці, Теофіполь, Базалія, Проскурів, Ярмолинці, Камінець Поділ., Нова Ушиця, Могилів.

6. Усіх здатних до праці мушчин і жінок треба запрягти до роботи. Як винагорода за працю: виживленне їх родин через видачу $\frac{3}{4}$ кіл. хліба для дітей до 10 літ, для інших 1 кіл., скарбового, купленого або сухарів...

Точка II. говорить про поширенне сього приказу, а далі містить ся в ній таке: „Надто приказую крім знищення засобів споживи знищити також усі городи. На

відході військ, при переході через ріжні місцевости треба забрати корови, які остануть ся, а всі засоби поживи, яких досі не знищено, все, що може придати ся ворогови, рішучо знищити.

Корпусний командант генерал інф. Яковлев.

Бачив: Старший ад'ютант поручник ф. Берн.“

І знов виринули перед нами давні страдники, на яких ми дивили ся вже стільки через серпанок артистичної уяви, бо ділили нас від них простори соток літ. Знов замаревіли перед нашими очима сяєвом невимовних терпінь ублагороднені постати десятков тисяч гнаних на аркані татарських бранців у далеку, безмежно далеку дорогу — з українських сіл у кримські татарські селища, на торговицю людським товаром, прокляту в нашій народній пісні Кафу. Знов перорала наше серце глибоко болюча пісня української дівчини, яку вирвала рука Татарина з пожого її рідного села, щоб її пігнати „на ремені — на мотуззі“ через піскові пустарі в турецький гарем, — прегарна своїм несказаним болем пісня:

„Ой, ніжки мої, ніжки мої біленькіі!

Не мати вас умивав:

Пісок палвий розідає,

Кровия слідки заливав.“

І знов долітає до нас суворий своїм мужеським болем „плач“ нашого невільника, що караєть ся далеко від рідної країни, в путах і під нагайкою дикого яничара:

*„У святу неділю не сизі орли заклекотали,
Як то бідні невольники у тяжкій неволі заплакали,
У гору руки підіймали, кайданами забрязчали,
Господа милосердною прохали та благали:
Визволь, Господи, всіх бідних невольників з тяжкої
З каторги бусурманської, [неволі турецької,
На тихі води, на ясні зорі, у край хрещений . . .“*

Все те віджило з різким реалізмом колишніх жорстокостей, переступило простори півтисячі літ і повернуло на нашу землю без ніякої зміни, без ніякого злагодження, яке диктує етика, любов ближнього, пошана до прав людини, християнство. Тільки злочинці, що переводять мартирологію нашого народу, змінилися. Перед віками були ними кочівники, погане, кримські Татари — нині їх заступили „оборонці Славян“, „визволителі“ австрійської України, до абеурду забобонні і догмами звихненого християнства затемнені Монголи—Славяне, „золотого Тамерлана онучата голі“ — „брати“ — Москалі.

Яка страшна пляма на культурі ХХ-ого віку! Який болочий удар для тих, що вірили в поступ людства в напрямі убагороднення, етичної еволюції!

Півтисячки літ минуло від того часу, як десятки тисяч наших воєнних бранців мандрували під ляскіт нагайки Татарина на ринок до Кафи, щоби звідси в ролі куплених рабів іти до панських турецьких гаремів і плодити яничарів, працювати на полях розкішної Візантії, по городах Італії, Іспанії і північної Африки — і звідти слати свою невимовну тугу на „тихі води, на ясні зорі“. Півтисячки літ перелетіло від того часу по Європі, несучи з собою сотки етичних систем, виводячи одушевлених речників прав людини з їх пламенними теоріями про святу волю кожної одиниці і про злочин гнету та обмеження свободи сеї одиниці. Цілий світ застелив би задрукованим папером з літературою, плодом думки й одушевлення тисячів речників ідеї добра. Нечуваний ентузіазм викликала британська письменниця в цілім світі своїм твором „Хата дядька Тома“, в якій заклала протест проти насильств американських плантаторів над Неграми — більш ніж пів сотні літ тому.

А нині — нині псевдо-культурна нація, народ, що загарбав у свої лабеті п'яту частку світа, що давить десятки народів і себе самого, сей народ дозволяє, щоби появлялися такі драконські прикази, такі дикі насильства над 4 мільонами народу, який ще не вигоїв на своїм організмі ран, добуваних протягом століть, який не має за собою ні зерна неправди й вини, з виїмкою одної — що хоче жити та зберегти культурне надбання батьків! Мало було хижацькому царизмови того, що висмоктавав кров 30 мільонів Українців, обкрадаючи їх з їх природних багатств, накладаючи печать на їх уста, вбиваючи й калічаючи їх душу, караючи їх за любов до рідної країни тюрмами та Сибіром! Мало було йому того, що пролив кров синів сього народу, виводячи брата на брата й женучи одних на одних нагайкою і олов'яним градом! Мало було йому того, що зруйнував огнем і мечем убогу нашу країну та викликав мечем, пошестями, голодом і насильствами такі страшні трагедії, перед якими бліднуть усі трагедії людства! Треба було довершити міру всіх злочинів. Треба було дорівнати, а навіть перевершити злочини хижацьких татарських орд зперед півтисячки літ, щоби здобути пальму.

І російський народ може бути гордий. Його провідники здобули пальму. Татари палили наші села, насилували наших жінок, вилюднювали Україну і вивозили населення сотками тисяч — але . . . але шанували віру, не безчестили церков, шанували наших священників. Християнська Москва, культурна нація, що має університети, має Достоєвських, Толстих, Герценів і багато-багато інших, ся Москва не пощадила нікого і нічого. Зруйнувала нашу країну, вигубила невинний люд, повивозила на Сибір нашу інтелігенцію, а навіть духовенство, закрала нашому народови його мову і віру батьків, а вкінці зважила ся і на найбільш варварський вчинок: вигнала насильно народ з руїни, щоби ним заселити Сибір.

Які трагічні сцени мусять діяти ся по наших селах і місточках, коли доводить ся нашому консервативному, аж до забобонности привязаному до родинних святощів народови під ляскіт кнута і проклони дикого козака покидати свої оселі, де остає церков, в якій молились батьки, де остають гроби рідних, де остають загоми, перемочені потом їхнього чола, де остають в австрійській армії їхні батьки, сини, мужі й брати! Яке перо опише сеї біль народу, цивільної людности, яку від часів монгольських нападів аж по нинішній день берегли закони незайманости, закони культури і права етики, а навіть твердого воєнного права! Теа на що дозволяли собі дикі орди Монголів п'ятьсот літ тому, се постигло нас в ХХ віці з руки Славян—Монголів, які кинули ся на нашу країну з вовчим хижацтвом і з фразою „визволення“.

Опустіли наші села, голод і пошести впали на заляканий люд, помандрували наші інтелігенти і щирі робітники на Сибір, замкнуто народови уста, відібрано йому Бога, а тепер ще запалахкотіла ціла країна, а люд мов отару німоти гонить московсько-монгольське насильство в далеку дорогу, на примусове заслання, щоби заселити ним пустарі Сибіру.

А преса, речник загалу, горлає псани на честь „визволителів“ „прикарпатської Русі“ та впоє в мучений народ почуття вдячності за нечуване насильство! А вільнодумна Франція і гуманна Британія ликує ізза сього тріумфу дикунів і вигукує з вдовolenнем: Доля Галичини рішена: вона мусить бути прилучена до Росії! А опереткова Дума, де збігли ся всякі темні духи московського народу, прислухуєть ся терпеливо деклямаціям Сазонових і Горемікіних про святу місію Москви і нема такого смільчака, який плюнув би в лице лукавцям і запротестував би проти насильств, які перевишають усе, що нагрішила царська деспотія від Івана Грізного почавши, аж по нинішню хвилю; проти насильств, які покриють московський народ вічною ганьбою! Бо й кому-ж протестувати? Ті, що сеї протест підняли-б, ті карають ся за свою сміливість на Сибірі. Зостали ся тільки сї, які підписали ся обома руками на злочини деспотії.

„Кругом неправда і неволя“ — так і хочеть ся голосити з нашим Поетом, голосити так грімко, так грімко! Але коли найбільша розпука огортає серце Українця, в сій хвилі падуть на війська деспотичної Москви страшні удари, удари нечувані в історії всіх воєн світа. І прояснюєть ся наша думка, наша віра в невмірущу силу принципу добра воскресає, родить ся надія, що на небосхилі країни тюрм і ешафотів ось-ось появлять ся зловіщі слова: Mane-Tekel-Fares.

І воно так мусить бути! Переповнила ся міра московських злочинів; перейшла границю московська бута. Москв-

дала доказ, що вона ні крихітки не вбила в собі хижацької вдачі давніх Монголів-Азійців, дала доказ, що її місце не в Європі, а в Азії. І принцип культури домагаєть ся того, щоби німецький меч, меч народу, ще несе високо стяг культури, вигнав Азійця туди, де йому місце.

Встають з могил тіни замучених гетьманів і легіони потоплених у болотах козаків, воскресав наш віковий біль, яким московська деспотія залила цілу нашу країну, встає прокляти народ, який перегонювала Москва в XVII в. з правого на лівий беріг Дніпра, руйнуючи його до краю, і зливаєть ся з проклятом тисячів, яких нині царські чиновники і війська виганяють з рідних сіл на пустарі Сибіру та кли-

чуть до неба о пімсту. Пімсти! — Сей біль, яким напуває Москва наші серця від нещасного 1654 р., ся духова каторга, яка задавлює нас уже близько три сотні літ, мусить зродити в нас жажду пімсти, а ся жажда мусить увійти в нашу кров і кости, мусить зродити в нас ненависть, яка стала-б нашою релігією. Перед нашими всіми бажаннями мусить стояти бажанне поновного Конотопського розгрому, бо инакше ми не спокутуємо гріхів наших батьків, инакше ми не гідні називати ся народом.

Отже сталім нашого духа і наш кулак! А хвиля пімсти прийде певно . . .

П. Карманський.

Із сучасних поезій.

I. На Сибір.

І брязнули замки . . . І відчинили браму,
Яку переступав ми злодій-душоуб,
Що шлях свій засівав ми посівом погуб.
Стовпила ся юрба, жадна побачить драму. —

Виходять . . . Ось вони! Ще вчора були з нами
І слали туру й біль під синій вал Карнат,
Звідкіль і день і ніч котив ся гук гармат.
Чекали — та щодня впивали ся сльозами,
Складаючи у гріб свою убиту віру
В побіду вічних правд. А ворог глузував
З душевних їх страждань та хитро доливав
Отруту в їх серця. Аж довершив всю міру . . .

Виходять . . . Лиця їх порили скриті муки,
В очах дрімав сум погребаних надій.
Однак ні довгий ніт важких, болючих дій,
Ні каторги тюрми, ні лютий біль розлуки
Не вбили в їх душі рішучости до бою.

Як горді митарі, зранені в боротьбі,
Повели поглядом по зібраній юрбі
І узбройши вид в твердий панцир спокою,
Гукнули: „Най живе свободна Україна!“
Потім своїй рідні сказали „не забудь“
І стадом журавлів двинули ся на путь.

Слідами їхніх стій котив ся мов лявіна
Важкий сердечний жаль. За їхніми плечима
Зникало в димі мряк давнє узірє Льва.
При шляху з жалоців клонила ся трава —
Вони-ж ішли вперед з горючими очима.
Їх дух немовби знав, що скоро царські орди
Сим шляхом пожене бич сорому й погорди.

II. Екзекуція.*

Зготовлено усе. Чекав вже зимний кат
І жертву привели: вітця і двох синів.
Стояли в сіраках, що нестрились від лат,
Покірні, мов козми посеред різунів.
Та даром в їх очах шукав би хто страху.

* Подія скоїлась у Стрийщині в с. Лисятичах, де трьох мужиків відка-
завось від сипання шанців для московських військ.

„Безумні! — скрикнув кат — скоріть ся, поки час!“
Та з уст всіх трьох почув ми відповідь суху:
„Слабий васи царь і ви, щоби зломити нас!
Хоч вбийте нас — дарма: ми не приложим рук,
Щоб захищати вас від куль своїх братів“. —

І враз на даний знак глухий роздав ся стук
Козачих нагайок. Від грози лод примлів . . .
І миттю у траві зацвів червоною цвіт.

Втомими ся кати. І ось останком сил
Підняв ся батько й рік: „Сини! кидаєм світ,
Та голос наших мук лунатиме з моил,
Аж поки визове в нащадків наших мєсть.
Вмираймо, сини! Дарма — не перші ми . . .
Та кровю збережем мужицьку віру й честь.
А збережуть їх ще сотки таких, як ми,
Що в жиливих руках держать дідівський стяг.“

Замовк і сам собі на шию шнур затяг.

III. Невідомий герой.

Жертві розпукі, пок. Р. Цеглинському.

Нєслась лявіною хижацька міць Москви
Й луною вже горів подільський небосклін.
Тернопіль ще стояв — однак ріка нерви
Вже зодом і суди направила свій гін.
Гремів вже рев гармат, брєніли в вікнах шкла,
В безлюдних вулицях тривога залягла.

Старий учитель спер під тиском чорних дум
На грудь чоло; в душі його ішла борба.
Його єдиний син, його любов — журба,
В долонях скрив лице, заккрив від батька сум,
Якому із очей глядів безумний жах.
Свистів сталевий град і товк в бляшаний дах.

Нараз завмерло все. Та зодом за вікном
Роздав ся дикий стів і тупіт кінських ні.
Немов сполоханий тривожним, прикрив сном
Здрігнув ся старець, встав — і до вікна підбі . . .
Полянув — затрусивсь і на лиці збілів:
Дорогою неслись кашкети москалів . . .

— „Ні, сину! не будем рабами диких орд!“ —
Сказав і нахилив до уст кубок . . . В сю мить
В кімнату увійшов зі стуком ескорт,
Щоб сина та вітця в тюремний лок займуть.
Спізнались гайдуки, бо смерть скоріше прийшла.
Завмерло в хаті все, — мим вулиця ревла.

IV. Благословенна будь, весно!

Благословенна будь, весно, що йдеш на стрічу снам,
Початим в ті страшині, зимові, довгі ночі,
Як дим грізних гармат вирізав ся в наші очі,
Як олов'яний град замібл' нїс синам,
А немічним батькам стелив в чужину путь —
Благословенна будь!

Благословенна будь, весно! Ти стерла з наших ніль
Сліди хижацьких орд, що смерть несли й руйну
І морем горя й сль'з замили всю країну.
Ти сонцем майських днів в серцях сїмгла бїль
І вдунула життя в мертвечу нашу грудь —
Благословенна будь!

Благословенна будь, весно! Ти з наших скорбних дїй,
Як перлу з глибини, добыла тугу волі
І викресала бунт в серцях синів неволі.
Ми в тобі віднайшли скарб зублених надїй
І заповіт батьків: „Народе, встань і будь!“
Благословенна трині будь!

II. Карманський.

Відень, май 1915.

Справа виробу амуніції в Росії.

Побідні війська центральних держав невинно посувають ся на схід. Вони здобули найміцнішу російську фортецю Бересте-Литовське та стали міцною ногою на правім березі Бугу. Важний залізничний вузел Ковель здобутий вже давнійше, російська армія розрізана на дві частини, північну й південну. Остання, що спираєть ся на ряд волинських фортець — Луцьк, Дубно, Рівне, загрожена вже з півночі від Ковеля і незабаром примушена буде відступати за останню природну оборону побитого російського війська — Дніпро. Незабаром побачимо, чи матимуть Росіяне на великій українській ріці більше щастя, ніж на Вислі та Бузі. А поки що вони не кають ся і готують ся до дальшої боротьби.

Дотеперішні поразки Росіяне намагаєть ся російська преса зясувати недостачею амуніції. Німці перемагають нас, пишуть російські часописі, не більшою мужністю своїх жовнірів, а ліпшою зброєю і незмірними масами військового матеріалу. Отже зрозуміло, що ціле російське націоналістичне громадянство перейняте тепер одним змаганням змобілізувати всі технічні і господарські засоби задля цілей війни. А шовіністичне „Утро Росії“ взяло ся навіть утворити нову партію, яка об'єднувала-б у собі представників усіх верств російського громадянства від генералів до робітників. Цілі сеї партії досить зясовує її назвиско — „Все для війни“. Що ціле російське міщанство разом зі своїми представниками в Думі безнадійно охоплене шовіністичним чадом війни, се вже не підлягає жадному сумніву. Але лишаєть ся ще в деякій мірі відкритим питання про те, які сили має ще Росія задля дальшого провадження початої нею кривавої авантюри.

Свої способи дотеперішнього провадження війни Росіяне осудили самі, змінивши майже цілий склад свого уряду. Сухомлінов, що перед двома майже роками хвалив ся перед цілим світом готовістю Росії до війни, має станути тепер зі своїми помічниками перед слідчою комісією, в склад якої входять і члени Державної Ради й Думи, а після того, певно й перед військовим судом. Чи Сухомлінов більш випуватий в російських поразках, ніж Николай Николаевич, цілий російський уряд і його шовіністичні приклонники, се вже ми залишаємо розсудити слідчій комісії. Але маємо великий сумнів, чи причинить ся ся комісія до усунення хиб російської армії. Зрештою російське громадянство і не має морального права бути дуже суворим до панів Сухомлінових,

Сазонових і таких інших. Кажуть, що кождий нарід має уряд, якого він заслуговує, і в приложенню до Росіяне се правильно. А що до недостачі амуніції в російськїм війську зокрема, то на галицькїм фронті були не лише військові, а й послі Державної Думи з графом Бобринським на чолі. Але вони дбали більше про зросійщення „Червоної Русі“, ніж про забезпечення армії усім потрібним. Про недостачу амуніції представники згадали лише після рішучої поразки під Тарновом, се-то за-пізно, як зазначив Родзянко на „загально-російськїм воєнно-промисловім конгресі“. Але ся амуніційна акція провадить ся за те тепер назовні незвичайно жваво, але не можна сказати, щоб ся акція провадила ся з чисто патріотичних поглядів. Патріотизм тут дуже часто йде в парі з інтересом. Російські промисловці мобілізують свої підприємства тим охочіше, що на воєнних доставках вони заробляють грубий грїш, а російський капіталіст, як відомо, і в часі миру дістає процент безмірно висшій, ніж західно-європейські. Що до звичайних людей, то вони вже раді, що примостившись так чи інакше до мобілізації промислу, вони рятують ся від служби на фронті. А центральний комітет внїс до уряду подання, щоб і всі куестарі (дрібні ремієники), заняті військовими доставками, були звільнені від служби на фронті. Так чи інакше, а російське націоналістичне громадянство захоплене мобілізацією промислу й на загально-російськїй конгрес зіхало ся понад 900 заступників провінційальних воєнно-промислових комітетів. Голова конгресу Гучков, голова Думи Родзянко, представники великого промислу Рябушинськїй, Поплавськїй й інші бесїдники говорили промови остїльки-ж довгі, як і патріотичні. Але звідомлення з двохмісячної діяльності численних комітетів не були предложені і се дозволяє нам думати, що ся діяльність все ще не вийшла з стадії організаційної балаканини, яку так люблять Росіяне.

Не більше успіху, ніж конгрес, мала й Дума в своїх змаганнях утворити центр, що кермував би виробом військового матеріалу. Проти відомого урядового проєкту утворити „особливу раду“ (особое Совѣщаніе) виступили кадети з пропозицією утворити особливе урядове тіло. Вони висловили не зовсім безпідставне побоювання, що представники народу в „особливій раді“ матимуть лише дорадчі, а не рішачі голоси й підлягатимуть у всім її предсідателю — воєнному міністру. Вони хотїли-б утворити по англійському звїрцю особливе „міністерство амуніції“, відповідальне перед Думою.

Уряд дістане звичайно в Думі більшість для свого проєкту, а бажання кадетів певно будуть лише остільки узглядені, що теперішнє міністерство війни буде розширене і Поліванов дістане ще одного помічника. Що до відповідальности міністерства перед парламентом, цілком невідомої російським основним законам, то тут бажання кадетів певно не буде сповнене. Можливо, що ліберали будуть винагороджені иншим способом: останні, неспроверені ще відомости з Росії, говорять про утворення коаліційного міністерства, на чолі якого має нібито стати Родзянко та до якого вступлять представники центру, октябристи й кадети. Але в усякім разі антагонізм між лібералами таї урядом далеко ще не усунений і на загально-російськїм зїзді воєнного промислу останні виступили з домаганням амнестїї для політичних злочинців, рівноуправнення Жидів і більшого довіря уряду до громадянства. Виникають поважні конфлікти і в самїм російськїм громадянстві. Російські дїдичі, що були досї панами Росії, виступили гостро проти російських промисловців, а провідник правих Марков 2-й вніс навіть пропозицію, щоб фабриканти, яко заїнтересована сторона, не були допущені в „Особливу Раду“, і більшість думської комісії признала Маркову рацію. Яке вражіння зробило на російських промисловців се рішення, найліпше показує промова Поплавського на конгресі, який порівняв погром російських промисловців у Думі з московськїм погромом. Ворожнеча між двома пануючими клясами не може звичайно причинити ся до прискорення мобілізації російського промислу; але боротьба між промисловцями й робітниками в часі війни може бути фатальною задля виробу амуніції. Конгрес старав ся, правда, притягнути робітників до мобілізації промислу

й їм було навіть призначено 10 місць у центральному воєнно-промисловому комітеті. Але тут же на конгресі було сконстатовано, що крім „кас хорих“ в Росії немає жадних легальних робітничих організацій, бо всі професійні (фахові) союзи вже розв'язані, і конгрес висловив цілком оправданий сумнів, чи згодять ся робітники пристати до мобілізації промислу на ґрунті сих організацій. Питання се на конгресі лишило ся відкритим; але можна гадати, що страйки робітників, на які недавно так гірко скаржив ся Поліванов, дають скорше негативну відповідь на се питання.

Таким робом мобілізація російського промислу, починаючи брак потрібних варстатів і досвідчених техніків, стоїть зовсім не блискуче. Один із видатніших російських економістів професор Озеров пише в „Утрі Росії“, що мобілізація російського промислу вимагає декількох місяців. Але проф. Озеров ставить питання з чисто технічної точки погляду, забуваючи про суспільний підклад російського промислу. Ми гадаємо, що для його мобілізації потрібні не місяці, а роки. Ширше ставлять питання „Русскія Вѣдомости“, пишучи: „Усі думські фракції, з виїмком Маркова 2-го та його однодумців, признають, що поодинокі причини наших нещастя можна звести в їх основі до одної головної причини, — до загальної системи нашого урядування, до засадничої неправильности існуючих відносин між урядом та громадянством... З утворенням нових відносин між представниками уряду та населення треба також поспішати, як і з виробом набоїв і машинових карабінів“.

Але нові відносини між російськїм урядом і населенням може принести лише рішуча порізка сучасної Росії.

Стрільцькї думки.

Свищуть кулі, літають шрапнелі,
А у мене мисли невеселі.

Безнастанно йдуть бої завзяті,
А у мене думка: що там в хаті?

Наді мною ніби ворон вєть ся
Чорний сумнів — як їм там живєть ся?

Чи з осїнним листєм в даль летїли,
Чи остались їй під кнотом тремтїли?

Чи старцями сїли при дорозі,
Чи голодні мерзли на морозі?

Гей, ірка, іркєнка збїжїв доля,
А ще ірша і тяжша неволя.

Гей, як тяжко скитатись без хати,
А ще тяжше під кнотом конати!

Гей, як тяжко з повінею плисти,
А ще тяжше бачно перебристи.

Можє ворог знуцав ся над вами,
Що синок ваш пішов із стрільцями?

Можє з димом пустив нашу хату
І зневажив вас, мамо, вас, тату?

Божє воля! Кров даром не лєть ся,
Колєсь наша недоля скінчить ся.

Там, де нині крївава долина,
Зацвіте барвінок і калина.

Там, де нині рокоцуть гармати,
Будє колєсь пісня щєбетати.

Нашє горе і нашї терпіння
Вшодують нові поколїння.

Поколїння з замїза і з криїї —
Отсе правда, все инше марнїї!

Отсе правда, ірка та незбита,
Як рілля та, кулями порита.

І як ті червоні людські трупи,
І як ті кісток до неба кути.

Воле наша, не-аби-якою
Нам прийшлось купити тебе цїною!

Та чим тяжша ти і чим цїннїйша,
Тим будєш дорожша і милїйша.

Ми про волю любили тужити,
Їм без волї будє годї жити.

Їм без волї, як риби без річки,
Як без світла в час темної нічки.

Не забудьте, батьку і ти мати:
Ваш син волю пішов добувати.

Хоч будєте пити ірку воду,
В думїї тїї знайдєте осолоду.

В думїї тїї знайдєте ви розраду,
Як я нині тут серед куль граду.

Б. Лєпкий.

До фронту.

II.

Чотири кілометри від боєвої лінії. Дня 30 липня 1915.

(Зміст: Перші вражіння при вїзді на небезпечний терен. Коли зник мій острах. В боєвїм обозї У. С. С. Нечемний товариш. Шукаю квартири. Окуную її. Густий воздух і смердяча ляпка. Мід і два добре знайомі. Перший відгомін крісового й гарматного вогню. Рїжниця. У стрїлецькїм шатрї в садї. Як розвинули ся спомини з останнього дня? Прикрїсть у Стрию. Приемні хвилї у Станиславовї. Галич. Цюропайлович, lesen Sie weiter.* Молитва в полї і робота в полї. Нашї стрїлецькї рови. Историчні спомини про лятїфундїї і значїнне мужицтва. Прип'яте у нашїм багажнїм обозї. Бабуся з маленьким внуком).

Був пізний вечір, як я в товариствї стрїлецького лїкаря, одного зі старших десятників і двох стрїльцїв на возї, запряженїм знаменитими кїнми, зближав ся до терену, на котрий могли би долїтати вже кулї з росїйських мерзерїв.

Дивне вражїннє опанувало мене. Може тому, що я перший раз у життю опинив ся у такїм положеннї. Тло, на якїм почало проявляти ся і виростати се вражїннє, було таке: Темрява, але така, що тїльки по землї стелила ся. З неба падає ще, але тїльки немов крїзь густе сито легесенький відблиск, чи радше якась схорована тїнь його, або ще лїпше немов невиразний спомин вечїрного свїтла на широкї, темнї поля, що простягали ся по обох сторонах ще біліючого порохом гостинця. Тут і там виринали дерева, а при самїм гостинцї сторчали опаленї стїни хат і домїв. Здалека на обрїю чорнїв лїс.

„В тїм лїсї стоять нашї Стрїльцї,“ — сказав один із товаришїв.

До сеї хвилї весь мїй ум був перейнятий тїльки одною свїдомою думкою: що я скоро зближаю ся в обсяг росїйських мерзерїв. Та се була властиво тїльки половина думки й то половина менше неприємна. Бо друга її часть говорила менї: Хто знає, яка за сильна в сїм місцї наша позиція. Хто знає, чи саме тепер в сумерку ночї не лагодять ся Москалї до приступу, котрим переломлять нашї позиції; менї ввижало ся замїшаннє, яке повстало би тодї на сїм шляху, ввижав ся полон і гїрша від смерти дорога в далекий Сибїр під московським караулом. А конї летїли так скоро, так скоро! І як усе в таких випадках буває, здавало ся менї, що вони ще скорше бїжать, нїж у дїйности бїгли. Вечір був холодний, тому уява не працювала в надто прискоренїм темпї. А все-таки робило ся якось моторошно на душі від тої скорої їзди, що з кожним ступнем зближала мене до наших позицій. Кругом панувала тишина, в котрій чути було запах падаючої роси й вітрїючого чебрика.

А конї рвали все сильнїше та скорше вперед. Здавало ся, що їм залежить на тїм, щоби нас як найскорше доставити в небезпечне місце. В душі починає се викликати цїлком своєрїдне, приємне вражїннє. Такого вражїннє я ще нїколи не зазнав, тому можу тїльки невиразно усвідомити собі його та передати читачам. На те не маю иншого способу, нїж послужити ся порівнаннєми. Менї здаєть ся, що подїбного вражїннє мусить дїзнавати нпр. дефравдант, котрий утїкає з касою і в утечї переїзджая небезпечний терен: він злїквідував своє дотеперїшне становище та позбув ся усяких дотеперїшнїх турбот і клопотїв. Як тїльки переїде небезпечний терен, на котрїм можуть його зловити, розпїчне нове життє, зовсїм инакше, нїж дотеперїшне. Аналогїю до сього

бачив я в тїм, що від хвилї, як дїстану ся на терен, ще бїльше наражений на московськї кулї, зникне мїй острах і я розпїчну нове життє. Сю нову фазу розпочав я у душі від моменту, в котрїм один із товаришїв сказав: „В тїм лїсї стоять нашї Стрїльцї.“ Острах щез цїлком. Приемнїсть, яку справляла скоро їзда в напрямї до небезпечного терену, збїльшувала ся з кожним ступнем. Одно тїльки разило ще: її божевільний гуркїт серед великої тишини. Серед темряви виринали поодинокї їздцї, що тихо й мовчки переїздили попри нас у противнїм напрямї.

Нарештї замаячили серед темряви два чи три слабї, рудаві свїтла. „То село, в котрїм стоїть наш боєвий обоз“, сказав командант того обозу, що їхав зі мною на возї. Я ще тодї не знав, що він командантом сього обозу. Я і він розпроцали ся з иншими „пасажирами“, котрї поїхали дальше. А ми оба пішли темними вуличками села й якимись городами та вийшли на сугорб, на котрїм блестїли тї невиразнї рудаві свїтла. Були се малесенькї огнища, що стояли між шатрами нашого обозу. Його командант підпровадив мене аж до шатра, в котрїм застав я трьох товаришїв, членїв Пресової Квартири, що вїїхали день передї мною. Вони лежали в малїм, освїтленїм свїчкою шатрї і займали ся веселою справою: по скїнченїй грї в карти, до котрої не мали грошей, перечисляли „банкноти“ власного випуску, на якї не мали покриття. Всунув ся і я до того малесенького шатра, щоби розпростерти ноги, втомленї неvigїдною їздою.

Спати мав я деінде, а саме в квартирї, котру відступив менї по дорозї один з наших офїцерїв, що саме їхав на відпустку. „Де та квартира? питаю команданта обозу, молодого хлопця, котрого знав ще від четвертої тїмн. кляси. „Тут зараз на горї“ — відповідає він, показуючи рукою напрям. З того поясненнє серед темної ночї мабуть нїхто не змудрїв би, а тим бїльше я зі своїм ослабленим зором і ще слабшим орієнтаційним змислом у просторї. Якби я був знав, що се командант обозу, був би я від нього зовсїм резолютно зажадав провідника на місце свого нїчлїгу. Одначе я сього ще не знав і супроти уважливого поведеннє инших командантїв стрїлецтва, з якими я по дорозї зустрїв ся, а саме команданта, отамана Г. Коссака, команданта нашого загального обозу, що стоїть дальше від боєвої лїнії, Кліма Коники, — не сподївав ся я, щоби тут пустили мене зовсїм чужого в сїм місцї в темну нїч без нїякого провідника. По відходї команданта боєвого обозу довідав ся я від товаришїв, що він тут під сю хвилю заступає команданта, отже є фактичним командантом. Я був дуже лютий, але шукати його менї вже не хотїло ся і я рїшив ся долукати ся до відступленої менї квартири, тим бїльше, що один з присутних товаришїв заявив, що правдоподїбно трапить до неї. Він був такий чемний, що взяв мїй наплечник з рїчима, й ми пішли. Тай мали-ж ми дорогу!

Вкінцї добили ся ми серед ночї до якоїсь хати серед густих дерев. Входимо та застаємо двох стрїлецьких підофїцерїв і стареньку бабусю, згорблену, зморщену, котра жадуєть ся на бїль зубних пеньків. В хатї душно, аж млїєть бє, а мух таке множество, як кандидатїв на українських послїв перед кожними виборами. Вїкна забитї знадвору. Представляю ся присутним і, довідавши ся, що се кїмната того офїцера, котрий відступив її менї, заявляю їм, що зай-

* Читайте далї.

маю сю хату для Пресової Кватири. Моїм новим знайомим не могло се бути приємним, однак вони не показали сього по собі, тільки запитали, де хочемо спати, чи в хаті, чи в шатрі в саді. В хаті можна було мати узасаднену надію на смерть через удушення: Воздух був в ній такий, що зависла би в нім не то сокира, але мабуть і куля „Дурного Івана“ (так називають наші стрільці російську 22-центиметрову тяжку гармату.) Супроти того заявив я, що спатимемо в саді, але писатимемо допізна в хаті, щоб упорядкувати свої вражіння, бодай здебільшого за свіжої памяти. Вони погодили ся з долею і навіть були такі чемні, що вийняли пів вікна, щоби прочистити воздух.

Нафта в малій лампці-сніпочці була тільки на дні, а бабуса деє пішла спати. Почали ми шукати за нафтою. Найшли бензину, спирт, а нафти не було. Вкінці по докладній ревізії хати відкрили ми й баньку з нафтою, котра смерділа так страшно, як господарка в деяких повітових радах. Налили ми тої нафти, але робити було годі. І ми рішили ся йти спати до намету в саді. Тимчасом увійшов до хати четар У. С. С., один з моїх знайомих з давних часів, товариш Стронський. Я не бачив його вже понад десять літ і тому дуже ним утішив ся. Він зараз постарав нам о фляшку пишного меду та приніс хліба. І почала ся розмова про давні студентські часи, завзяті академічні дискусії в „Громаді“, про старих знайомих, про останні новини з Відня. Приємно було.

Деє коло першої години в ночі пішли ми до саду спати. В сусіднім наметі відкрив я ще одного знайомого, четаря Гарасимова зі Стрия. Він лежав у маленькім наметі і при свічці читав своїми слабими очима якусь повість Реймонта. Я оповів йому дещо про його родину, при тім показало ся, що він уже був досить добре поінформований про її долю; знав також про вивезення на Сибір свого батька. Від нього довідав ся я, що ми спимо вже в обсягу російських гармат і що відси чути вже вистріли ручних крісів на боєвій лінії.

В наметі було приємно. Я і мій товариш С. розібрали ся в темряві та полягали. Нараз чуємо стріли, зразу крісові сальви, потому гарматні. Я сказав би, що крісові сальви роблять на непривичасного сильніше вражіння, ніж гарматні вистріли. Психологічно можна би се пояснити мабуть тим, що при крісових сальвах повстає думка: ворог недалеко, він підходить цілою лавою і сипле, сипле. А гармати все стоять далше, стріляють рідше, при них велика правдоподібність, що не траплять. І гук їх не такий прикрий, як відгомін крісових сальв. Гармати просто кашляють. Здаєть ся, що деє там за лісом стоїть кілька велитнів з байки та кашляють. Кашляють повагом, поволі. Нехай там кашляють своїми захриплими голосами! А ті дрібні влізливі крісові дзвкоти не дають спати. Як скрізь, так і тут все ліше мати до діла з великими панами.

Порядкую в голові свої вражіння з дороги. Найприкрийшого зазнав я в Стрию: Там на нашій церкві повівали прапори; всякі там були, з виїмком одного, а саме не було на українській церкві українського прапора... Я хотів би здорово вилаяти ся. Але що се pomoже? Чи мало ми вже себе ляляли? „Народе без пуття, без чести і поваги!“

А найприємніше вражіння мав я у Станиславові: Там був я перед самим виїздом на нараді поважних представни-

ків українських товариств. Заступлені були: Філія „Просвіти“, Банк Звязковий, Бесіда, Сокіл, Товариство Педагогічне, „Родина“, Українська книгарня, Станиславівська Статоропія, котра має величаву каменицю, виставлену коштом півтора мільона, Товариство „Світло“, основане на підставі закона з 1906 р. (воно доставляє електричне світло). Приємно було дивити ся на тих поважних представників наших світлих інституцій, що з одушевленнем слухали кожного слова голови „Боевої Управи“ д-ра Трильовського й отамана У. С. С. Гриця Коссака. Приємно було бачити їх захоплених справами нашого стрілецтва та чути, як вони просили, щоби до їх міста дати бодай один відділ Стрільців на залогу або примістити кадру. Вони прирікали відступити на приміщення Стрільців будівлі наших національних інституцій, улажувати для них концерти та відчити. Були тут зібрані представники ріжних поколінь, почавши від того, з котрим ще переписував ся покійний Драгоманів за своїх молодих літ. Всі вони щось вкладали в національну роботу. Прикінці засідання один з учасників сеї поважної наради сердечними словами дякував отаманови Коссакови за його працю у стрілецьких рядах. Я звичайно не люблю слухати таких подяк, бо не знаю, в котрий кут салі притім дивити ся і яку робити міну. Але сим разом подяка була така щира, що я не потребував робити ніякої міни.

Був я і в „Українській Книгарні“ у Станиславові. Скрізь по полицях множество наших книжок ріжних часів і видань. Все се спроваджено зі Львова вже по відході Москалів, бо тут вирабували вони книгарню до останньої брошури. На столі стоїть показна пачка „Українського Слова“. Довідує ся, що самі селяне доколишніх сіл купують щоденно понад сто примірників сеї нашої часописі. Приємно робить ся на душі, коли бачить ся докази, як скоро відживає наш національний організм, про котрий Москва думала, що вже розторошила його. Купую другу часть географії Рудницького, шкода, що нема першої. Входить старенький мужик з лагідним лицем, покійно кланяєть ся і домагаєть ся „Українського Слова“, „Свободи“ й „Діла“. Так і чути, як в наш національний організм, повалений війною, входить кров і починає його оживляти, відсвіжувати.

І ще одно місто бачив я по дорозі: наш старий чудовий Галич. Признаю ся з дійсним, неуданим соромом, що я перший раз вїздив до нього. Куди я не волочив ся по світі! Де я вже не був! А в Галичині нема мабуть цікавішого урочища, ні більшої гори, котрих я не змірив би власними ногами. Я дійсно не знаю, чому й як зложило ся так, що я ніколи не був в Галичи. Може тому, що я дуже часто переїздив попри нього залізницею і через те Галич у моїх плянах подорожей і прогульок як ніби то відома мені річ не звертав на себе моєї уваги. З дивним почуттям вїздив я в те місто, котре колись було більше й багатше, ніж Відень, Париж і Лондон. Вже здалека видно, що вїзджаєть ся у незвичайний город, який має за собою традицію. Я хотів би написати дещо про те, що я розумію під традицією і як вона сягає безконечно далше в будучину, ніж у мившину. Однак мені в сам час пригадуєть ся один з учителів одной з українських гімназій, котрий викладав про Гете розпочинав ось як: „Знаєте ви, хто був Гете?“ — В класі тишина. — „Е, шкода говорити! Цюропайлович, lesen Sie weiter.“ Про Галич в часі війни скажу тільки, що бачив я в нім прапори: пруські, мадярські, австрійські,

польські, баварські, саські і всякі інші; — не бачив тільки українських. Се немов символ нашого старого боярства, що їздило колись улицями сього міста так пишно й гордо, що навіть на землю не дивилося, як оповідає стара літопись. А підширало інтереси чужих володарів, тільки ніколи свого. Дух його по нинішній день товчить ся по мозках наших людей. Я чув від наших поважних і розумних офіцерів оповідання про те, що як стоячий на сторожі наш жовнір почує, що переходячі попри нього офіцери говорять „по нашому“, то не салютує. Запитаний, чому так робить, відповідає: „Та бо ви, панове свої люди“. — Чи знаєте ви, що то значить пошанованне своїх людей, своєї власти, своєї ухвали, своєї постанови? Цюропайлович, lesen Sie weiter!

А далі ген за стародавнім Галичем бачив я на полі при дорозі старого Жида з довгою білою бородою. Він держав у руках велику єврейську книгу, обернений був лицем до свого Галича — старого Єрусалима й молив ся: О що молила ся та людина? Чого він хотів від свого Бога? . . .

А далі почали показувати ся стрілецькі рови та московські окопи. Ідуть вони ген далеко через панські лани й мужицькі ниви — такі якісь дивні, немов сліди до потворности великої забави. Отаман Коссак, що підвозив мене на своїй фірі, зліз разом зі мною з воза та пояснив мені докладно будову та напрям тих ровів, при чім оповідав, як знаменито та скоро будують їх наші хлопці. „Вони навчили ся того від Москаля, але перевисили свого майстра“.

А там на долі біля такого стрілецького рову оре старий мужик землю. Спокійно йде за плугом. Я мимохить глянув кругом себе. Копи стоять по полях, тут і там зеленіє паша, все оброблене, тільки якийсь панський лан великий і безмежний стоїть облогом. І я зрозумів тут, чому всі великі вожди та найрозумнійші монархи й державні мужі дбали про мужика, хоч не багато могли йому допомогти. Я зрозумів змагання благородних Тракхів, котрих римські пани давами зі салі засідань сенату вбили на зборах. Я зрозумів чому Наполеона називали „дїсарем мужиків і жовнірів“. І зрозумів я також сю глибоку прихильність мужицької маси до ідеалу розумного монарха. Про се так багато треба би говорити суспільности, котра не терпіла инакшої власти, як походячої з вибору, а такої також не шанувала . . . Цюропайлович, lesen Sie weiter!

В однім селі зустрів ся я з нашими офіцерами, що їхали на відпустку: з такими, що тут у службі. Я спав на возі утомлений дорогою. Вони збудили мене й пересадили на иншу фіру.

Були між ними й дуже симпатичні хлопці. Але які-ж вони незгідні в своїх поглядах, які незіспівані в своїх думках! Цюропайлович, lesen Sie weiter!

Їдучи (вже сам один) після вказівок наших офіцерів, доїхав я пізно пополудни до нашого багажного обозу, що стояв у якимсь ліску близько згарищ і повалених будинків, далеко від боевої лінії. На возах, покритих шатром, заблестіли веселими красками українські хоругви. Я живо вискочив з воза та зблизив ся до групи наших Стрільців, між котрими не побачив ні одного знайомого. Я представив ся їм, вони мені. По назвищах деяких і з них спізнав я, що між ними є очевидно молодші брати моїх товаришів. Питаю про се. Правда. Дають мені їсти й пити.

Дивлю ся, а під великим дубом стоїть маленький столик, покритий чистою скатертю. Кругом нього напів розібрані Стрільці. Підхожу ближше, а то мій знайомий, др. Володимир Білосор щіпить наших Стрільців, весь зайнятий своєю роботою. Кидає раз-у-раз інструменти в гарячу воду чи спирт, переполікує їх і далі працює. Я бачив його майже перед двома місяцями так само пильно зайнятого роботою у січовім коші в Варпаланці. Побачивши мене, запрошував, щоб я зараз щіпив ся проти холери. Я відповів, що мене защіпили вже в Варпаланці. А він: „Защіпите ся ще раз!“ І я зараз піддався операції, виконаній зручно та без ніякого болю.

Командант сього обозу, згаданий вище Клим Коник, дав мені зараз свіже біле, бо я думав, що те, яке я віз з собою, десь пропало (опісля показало ся, що мої товариші взяли його з собою, бо я мав за-великий клунок). Бачу в руках наших Стрільців різні українські книжки: Мужиків Реймонта в перекладі покійного Павлика й інші повісті та найновіші видання „Союзу визволення України“ читають хлопці. Приходить старенька бабуся з маленьким трилітнім внучком, біловолосим хлопчиком. Приносить молоко та просить хліба для дитини. Один зі стрільців дає малому шматок хліба. Старенька дякує і каже, що Москаль нищить і палить села, що нищить навіть хліб на полі . . .

Тут побув я аж до ночі і поїхав вже третьою фірою до нашого боевого обозу, відки дістав ся до описаної вище хати з мухами, з котрої утік до намету в саді.

Все те перебігло мені тут у думці як ряд епоминів, що чомусь видавали ся мені дуже давніми. А за лісом тріскотіли карабінові стріли й повагом поволи кашляли гармати. Я так скоро освоїв ся з ними. Завтра треба буде підійти ще ближше до них — там, де стоять наші Стрільці.

Др. Осип Назарук.

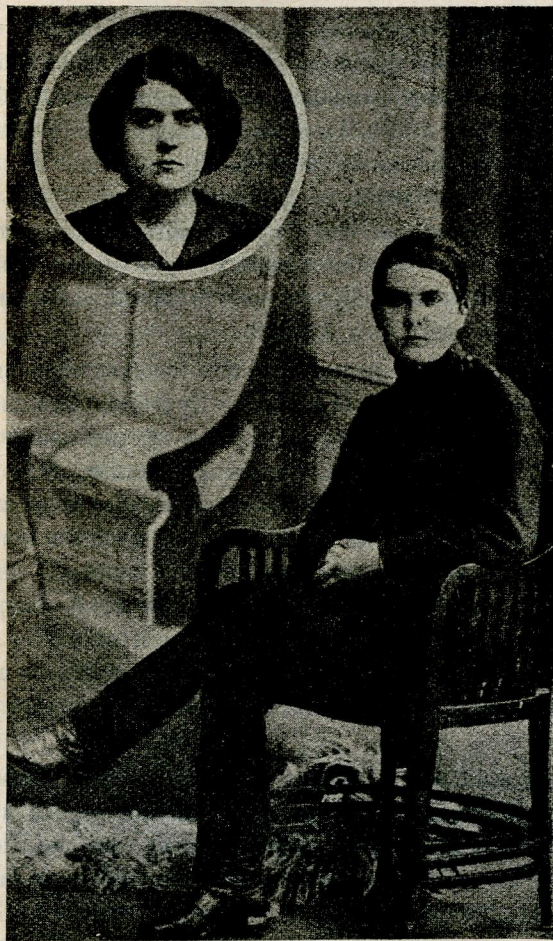
Дівчата-вояки.

В наших відділах, що борються під фельдмаршал-лейтнантом Гофманом, стоїть тепер в розстрільній (Schwarmlinie) і декілька українських формацій добровольців. Сї відважні і хоробрі галицькі добровольці перебули від московської інвазії в осени всі тяжкі боротьби походу через Карпати, брали участь в оборонних битвах у зимі, а коли почала ся офензива, по кривавих днях під Болеховом і Галичем дістали ся і вони до східньої Галичини. Всі говорять тут із любовю і пошаною про сї зложені по найбільшій частині зі студентів університету відділи, що передовсім при-

дбали собі заслуги в найтяжшій розвідній службі. Вони всі добровольці і носять правильний уніформ піхоти. Їх ознакою — крім їх самопожертвовної хоробрости — синьо-жовта кокардка, яку носять на шапці.

Далі одною з особливостей сих відділів то, що до них належать убрані в звичайні правильні уніформи дівчата, які під кожним оглядом роблять сю саму полеву службу, що й муштини. Носять кріси, зложили військову присягу, аванзують і навіть одержують відзначення. Після інтернаціонального права вони так само жовніри, як муштини; і ми

вважаємо регулярними жовнірами ті російські пані, що борються у правильнім жовнірським уніформі. Бо є й такі.

Старша десятниця Ірина Кузь.

Нині мав я з одною з наших, панною Софією Галечко, довшу розмову. Панна Галечко студентка й має 24 літ, вона блондинка, незвичайно дівоча, з лицем о ніжних рисах, дуже поважна й дуже гарна. Носить грубий, сильно надношений полевий уніформ, на плечі кріс, на ковнірі рангову відзнаку старшої десятниці, на грудях медалю хоробрости. Від вибуху війни стоїть у полі, була в році усього дев'ять днів хора й відчуває себе — по її власним словам — дуже добре. Молода дівчина родом Львовянка, студіювала в Грацу німецьку та славянську філологію і зараз по вибуху війни пішла в похід з іншими галицько-українськими добровольцями, „бо не стало їй терпцю дома й вона відчувала се, ще вони всі тепер мусять піти разом“. До старої з шістьнайцятого століття походячої армії Українців, до „Січи“, що її імя мають тепер сі відділи, вступати жінкам було заборонено під карою смерти.

„Тепер ніщо не здержує нас“, сказала молода дівчина.

Панна дістала за заслуги, які здобула собі в кінній стежній службі, рангу старшої десятниці й пізніше срібну медалю хоробрости. Коло Гусне вдерла ся з відділом, яким доводила, аж поза російські становища, щоб їх вислідити. Також коло Синевідська доводила кінною патрулею, тут одержала відзначенне.

„Я стояла перед докторатом“ — сказала вона — „та се лишаєть ся тепер хиба на пізнійше“.

Її руки позістали ніжні і жіночі, в її очах бачимо постійно щось напів-таємно мрійливе та наскрізь духове, її обличчя не змінило ся у гірській війні, що триває більше ніж рік, так, як очі та лиця дуже багатьох інтелігентних мушци, які по однім місяці війни дістають зовсім новий, особливий і відразу помітний вигляд.

Її приятелька, що так само разом із нею від початку брала участь у битвах, Олена Степанівна знаходить ся у російській неволі. Також Олена львівська студентка; вона має 19 літ і не тільки воювала за справу Українців, але й зеднувала добровольців. І вона була провідницею патрулі і є визначно хороброю дівчиною; й її груди украшувала медалю хоробрости. Зі своїм малим відділом крила коло Болехова аж до останньої хвилі відхід інших військ; вкінці окружили її Москалі і взяли в полон. Про її долю не надійшла досі ніяка певна вістка.

В однім відділі кінноти боролась тут і панна Ірина Кузь, що так само мала рангу старшої десятниці. Поява сеї пані вже багато більше мужеська; вона високого й сильного росту, носить коротко втяте волосє і є гарна дівчина зі смілим поглядом; брала участь у страшних битвах о гору Маківку аж до кінця і, як висловив ся її ротмістр, доконала одної з найкрасших бравур. Вона вибігла в часі наступу наперед аж до російського машинового вогню і єдиною ручною гранатою висадила в воздух машиновий кріс разом з обслугою.

Гандзя Дмитерко, львівська студентка, Павлина Михайлишин, молода вдова, й Ольга Підвисоцька, що має 17 літ і з семінара пішла в поле, всі воюють так само в сій околиці спільно з мушцинами.

Хоробрі дівчата знає і шанує також ворог. Московська часопись „Голось Народа“ принесла вістку про відзначенне пань Галечко й Степанівної. Ся вістка дістала ся зі Львова, що тоді був ще під російським панованнем, до російської часописи. І навідворіт наші дівчата цікавлять ся тими російськими панями, що бують ся по тім боці. З іншої російської часописи вирізали вони фотографії таких двох російських пань — вояків; одна з них се молода жінка офіцера, що пішла на війну за своїм мужем і бореть ся при його боці.

Стрільниця Гандзя Дмитерко.

Українські студенти оточують сї войовничі дівчата з зворушуючою ніжністю. Говорять із ними поважно та

приятно та ні на хвилину не дають їм відчути, що вони пані. Група, з якою ми проходжували ся у лісі поміж хатчинами, побудованими на індійський лад (складаєть ся зі студентів: Мельника, Дідушка, Черника, Семірозна та Берегуляка, що всі мають одну до двох медаль хоробрости) розуміє ролю воюючих пань з повагою, яка наказує пошану. На тисячу миль далека від усякої неповажної думки, ходить серед них з крісом на рамени ся білява дівчина з мрійливими очима, неначе силою ідеї, яку заступає, мала над ними свого роду лагідну, але непереможну власть. Образ, настрої, дух цілого сього малого відділу такий, що його розуміє тільки той, що око в око стоїть проти нього. Що дома ділає

з певністю як одно з романтичних чудес війни, то тут являється ся тверезою і кривавою дійсністю, питання, що певно виринули би дома, зовсім не приходять комусь тут до голови. Нетерпеливе та прикре почування огортає когось на саму думку, що можна біля сих дівчат займати ся також іншими питаннями, ніж чисто політичними або мілітарними. Один погляд панни Софії робить лад з призьбираним за двацять літ засобом міських дотепів і жартовань.

Франц Мольнар.

(„Neue Freie Presse“, ч. 18316).

Вражіння очищення Галичини в Росії.

Вибирання російського війська з Галичини, особливо-ж заняття Перемишля, а далі й Львова зробило величезне, просто потрясаюче вражіння в Росії. Настрій суспільности пригноблений. Ніхто не хоче вірити урядовим донесенням, усі охоче вірять найчорнішим чулкам. Военна газета „Рускій Инвалид“ гірко скаржить ся на сей настрій і даремне силкуєть ся піднести духа. Різні генерал-губернатори (в Петербурзі, Москві, Київі, на Кавказі etc.) видають грізні маніфести до населення з приводу сього, обіцяючи суворі карі за „розповсюдження невірних і зловмисних чуток“, але все надаремне. Сей настрій виразно продираєть ся й на сторінках преси, не зважаючи на страшну цензуру, що безоглядно конфіскує й карає великими грошовими карами за неправомисльність. Після медових днів наїзду на Галичину, днів тріумфу, нечуваного газетного самохвальства й захвату настали дні „історичної проби“, „всенароднього нещастя“, як почали висловлювати ся автори давніх веселкових статей, — дні смутку й розчаровання.

Правда, газети, особливо урядові й націоналістичні, не втомно потішають читачів, що відступлення російських полчищ подиктоване вищими військовими інтересами, оправдане з погляду і тактики і стратегії, що се не здача позицій, а лиш перехід на інші, згори обдумані й упляновані, „кращі“, „користнійші“ позиції, але за-багато вже сих „переходів“, громадянство бачить в них не відхід на „мудро, задалегідь приготовані становища“, а просту втечу... За-багато бо було сих відходів — відхід зпоза Карпат, зпід Тарнова, здача Перемишля, а тепер здача Львова, того самого Львова, де вже всадив ся генерал-губернатор, Евлоїй, звідки снувала ся горячкова русифікаційна робота на цілий край, робота на знищення передовсім „української, мазепинської зарази“... Ось уже десять місяців такого, здавалось, твердого стояння в Галичині, вже царь торжественно „возсоїднинив“ „споконвіку — російську землю“, „підярмну Росію“ з Росією „державною“, а тут... який же прикрий прокид зі сну!...

Ще так недавно Росіяне били в труби і літаври, ходили п'яні від „нечуваних побід“, пиндючили ся на весь світ, кричали про „finis Austriae“, ділили Німеччину й Наддунайську федерацію народів, будуючи фантастичні замки у воздуху... Тим часом потиху підкрадало ся лихо. Йшли нечисленні полки за полками в Карпати, йшли і... не вертали! Скільки народу погинуло під Перемишлем, поки не поміг російським воеводам, не прийшов страшний союзник — голод! Впала міцна твердиня і Росіяне розскричали urbi et orbі, що незабаром кінець війни — ось зараз вони будуть у Кракові, Будапешті й Відні і подиктують мир. Якими рожевими барвами описували вони вагу кріпости й значіння її взяття! Але кажи „гоп“, як перескочим! Невдовзі змогла ся офеєзива австро-німецька і полчища наїзників гинули без сліду або чим дуж втікали. Упав Перемишль, упав Львів і „пішла писать губернія“, як то кажуть... Довело ся російському читачеві й газетним перогризам, забувши давні перехвалки й погрози, давні насмішки й жарти, то-

рочити про відхід на „давно заготовлені“ позиції, розписувати ся про „мудро задалегідь обдумані“ становища, про безвартність здобутих кріпостей... І се послідовно, ступінь по ступню, немов такий плян війни був, щоб спершу загарбати австрійські землі й твердині, а потім кинути їх і забирати ся на „завчасу“ приготовлені позиції в середині власної держави!

„Австрійська частина війни зроблена нашими героями — і зроблена блискучо, — в осінніх битвах. Вони тоді оралі й сіяли, а Перемишль тепер мають яко ранній, весняний врожай. Се так сказати-б перший покіс. За ним з судьбовою неминучістю мусять іти інші. Вони будуть так само несподівані й загадкові, як і упадок Перемишля... для тих, хто не зрозумів вартости осінніх боїв“. Так писав про значіння упадку Перемишля д. Я. Усмович в газеті „Русское Слово“ зараз по його здачі Росіянам. „Форти кріпости міцні й цілієсінькі“, — додавав він для більшої хвали „героям“.

Але от погналі Австрійці й Німці сих героїв і 21 мая (3 червня нов. ст.) читаємо в офіційальнім звідомленню Николая Николаевича таке вже: „Тому, що Перемишль з огляду на стан його артилерії й верків, зруйнованих Австрійцями перед його здачею, був признаний нездатним до самостійної оборони, то вдержання його в наших руках було доцільне лише доти, доки посідання позицій на північ і захід від міста улекщувало нашу боротьбу на Сянї“... А „Рускій Инвалид“, урядовий орган міністерства війни, почав розводити ся про „розумність і доцільність“ віддачі Перемишля. „Перед нами — казав „Р. Инв.“ у статті „Оцінка воєнних подій“ (23—V) — стоїть тяжке завдання пояснити віддачу Перемишля. Не хотіло ся-б, щоб в наших виясненнях добачено натягнення, хвалюш або замасковану брехню. Ми відкрито й чесно поглянемо в очі події й дамо докладну оцінку її без усяких захованих гадок (?!). До оставлення Перемишля не можна не віднести ся з погляду російського й славянського, або й союзницького самолюбства. Але з погляду воєнної штуки і з технічного погляду треба відітхнути пільгою й радісно... Перемишль, — каже далі газета, — мав для нас не абсолютне, а часове стратегічне значіння“ і т. д. Чи так само думав генеральний штаб, коли спроваджував до Перемишля дурноватого Миколушку, — цікаво запитати ся у „отвертого й чесного“ спровадзавця.

Та треба-ж якомсь вибріхувати ся перед затрівоженим громадянством. А всі газети однодушно стверджують се затрівоження і наввипередки потішають публику. Военний корреспондент „Утра Россії“ д. Н. Матов каже, що „в Росії болісно-чутливо віднесли ся до оставлення Перемишля і відходу наших військ за Сян, бо — мовляв — в широких кругах читаючої публики ще міцно закорінені старі погляди на війну, як на боротьбу за посідання території. Се фальшивий погляд, що зовсім не відповідає принципам сучасної стратегії, яка вчить, що війна має за головну ціль знищення уоруженої сили противника і підчинення його цілком своїй волі, а володіння територією — питання другорядне“ (див.

ч. 157 з 9—VI ст. ст.) І ось на сю тему про відступ задля збереження живої сили російського війська з цілю знищення ворожої живої сили — й розписують ся всі газетярі. В такому самім дусі писав і „Колокол“: „Відобранне того чи иншого пункту ще нічого не значить“, але й він почав з того, що „вістка (про упадок Перемишля) зробить, звичайно, немиле вражінне на широку публіку, що звикла міряти успіхи й невдачі війни посуваннем уперед на певній території або відступленням назад“ . . .

Ті самі люди, що так недавно підносили під небеса величезне значінне Перемишля спершу для Австрії, далі для Росії, тепер договорили ся вже до того, що властиво ні для кого він не мав ваги. Меньшиков пише в своїх „Должны побѣдить“ таке: „Як свідчить десятимісячний досвід, Перемишль при всій своїй неприступности не віддав великої прислуги Австрії навіть тоді, коли він був, як то кажуть, зовсім новісінський, бо прoderжав ся небагато місяців. Не в стані був він віддати й нам поважної прислуги за сі два місяці. Тим менше він, чотири рази збурений і зруйнований, здатний ще віддати поважну прислугу Німцям, бо вимагатиме величезних коштів на своє відновлення, величезної артилерії й цілих гір знарядів“. („Новое Время“ 23-V—5-VI нов. ст.) Що більше, на 2-ий день „Новое Время“ почало доводити, що обліщення Перемишля Росіянами становить навіть небезпеку для Німців! — „З обліщенням нами Перемишля Германці, втративши операційну свободу, опинили ся в становищі того, що обороняєть ся, й міцно привязаними до верків кріпости. Тому Германці не тільки не в стані тепер перевести з Перемишля ані одного жовніра на инший, навіть суміжний з кріпостою фронт, але противно, будуть тягти сюди всі вільні резерви . . . Отже, — виводить газета, — з полишенням Перемишля великі стратегічні користи, перейшовши до нас, поставили Германців у тяжке становище“ (пор. ч. з 24—V). Чиста кумедія!

„Занятий нами Перемишль — оповідав, вернувшись до Петербурга, адвокат Данчич, що був там яко вповноважений Червоного Хреста, — був таким самим зруйнованим містом, як Ярослав і Сянок . . . Се вже не була та страшна твердиня, ізза котрої вела ся довга боротьба. Австрійці перед здачею висадили в повітрі всі бастиони і бетонові укріплення. Що Перемишля не можна оборонити, було для всіх аксіомою. Ніякої облоги не було“ (див. „Кіевск. Мисль“ з 25—V). Але в огляді „Нов. Вр.“ з 23—V читаємо про те, що Росіяне всеж-таки укріпили Перемишль і приготували ся до упертої оборони його.

Про те, що Перемишль мав таки дійсно вагу для Росіян свідчить відомий адвокат і депутат Маклаков. Повернувшись з Галичини ще перед упадком Перемишля, сказав він у розмові з кореспондентами газет таке: „При нашій відході з Карпат, не вважаючи на тяжкі умови, був повний порядок. Положенне на Карпатах було критичне, але завдяки хоробрости наших військ справа обмежувала ся лише невдачею. Значну поміч віддав нам Перемишль, що став ся незамінимим пунктом опертя“ (див. „К. Мисль“ з 17—V ст. ст.) По упадку-ж Перемишля, як бачимо, Росіяне почали говорити що-инше, бажаючи вмовити у всіх і вся, що Перемишль був їм ні до чога!

Але годі загущувати тривогу, яка повстала в громадянстві.

„З усіх подій останніх днів у Галичині найбільше вражінне на широкі круги робить відхід російських військ з Перемишля, — каже д. А. Оглін в „Русскихъ Вѣдомостяхъ“. Се розумієть ся, — успіх для наших противників, значіння котрого не треба перебільшувати, але не треба й переменшувати. Теперішній Перемишль з його висадженими фортами, позбавлений могутньої артилерії, звичайно, не та першокласна твердиня, якою був він давніше. Але всеж-таки і в своїм теперішнім вигляді, напів-збурений, у всякім разі триваліший, ніж нашвидку збудовані полеві укріплення з земляних окопів і дротяних перегород. Задержав Перемишль і все своє давнє значінне дуже важного вузла доріг. Але не з сього вузко-стратегічного погляду будуть

оцінювати широкі круги людности, однаково чи в нас, чи в Австрії. Перемишль протягом довгих місяців війни здобув велику популярність; здачу його з ентузіазмом зустрівало наше громадянство, і ось тепер доводить ся попросити ся з сим почесним трофеєм. Моральне вражінне від очищення нами Перемишля йде далі від виводів, які диктують чисто стратегічні міркування“ (див. „Русск. Вѣд.“ ч. 117 з 23—V).

Послухаймо ще, що пише в своїх „Замітках“ у „Новім Вр.“ А. Столипін. — „Про розумність і необхідність відступлення Перемишля відомо було розмірно вже давно в освідмлених кругах. Писати про се не можна було з причин загально зрозумілих: газети читають не самі лише друзі. Але з другого боку шкода, що не можна було підготувати читаючу Росію до сеї неприємної відомости. Хотіло ся сказати: мужні люди, вас чекає ще одна проба, та тільки не називайте її і не вважайте її нещастем“ . . . „Люде хитливі й смутні питають ся: Та як же подолати сю силу?“ — каже п. Столипін і потішає себе, що „холод сумнівів вдираєть ся тільки в душі безужиточних людей петербурзьких безужиточних салонів“, а „народ ніби ні на хвилину не впав на дусі“. І пан Столипін запевняє, що народ готов бити ся хоч би й як довго, аж поки не прийде побіда. „Неможливість удержати Карпати й Перемишль проказують нам обовязок знищити цілком германську узброєну силу. Як що для сього треба вювати два чи три роки, не можна зупиняти ся й перед сим напруженням і перед сими жертвами. Народ се чудесно розуміє, і тому сучасна війна є війна народня“ (див. ч. 23—V).

Так потішає Столипін свою публіку, не питаючи ся простого народу, котрий женуть царські поїпаки на заріз в обороні свого панування над народами Росії.

Ще гірший настрої запанував у Росії з упадком Львова. Низше подаємо ряд голосів російської преси, що дуже виразно малюють тривогу, яка охопила громадянство царської імперії.

„Ми не діти! Розумієть ся, ми понесли поразку. Треба мати мужність двити ся правді в очі і не втішати ся ярким маревом самообману“. Так писав В. Немирович-Данченко в газеті „Русское Слово“ (див. ч. 143 з 23. VI.).

Варто тут зазначити ще його дуже цікаве признание про настрої Росіян у Львові і взагалі в „тилу“ перед опущенням Львова. „Позаду, у Львові, як і завсїгди в тилу, — злочинна малодушність, судільна повзюча брехня, тривога і сумнів. Шкурний трепет і тремтінне загребущих лап, аби зпід їх цупких пазурів не видерли неправедно награбленого“ . . . („Русское Слово“ з 6. VI.).

А урядовий „Рускій Инвалид“ так малював настрої у Росії з приводу відходу від Львова: „Львів покинутий. Сильне відчування для народніх і армейських нервів. Великий простір для всякого скавуління, підморгувань, шептів, іримає, обуреного патоса, то-що“, — потішаючи публіку тим, що, мовляв, „наш фронт пошихає німецьку стратегію до певної безодні, манючи болотяними вогниками успіхів під Перемишлем, Львовом (Пор. „Утро Росії“ ч. 161 з 13. VI.).

Добрі „болотяні вогники!“

В статті „Очищення Львова“ пише кореспондент „Русскихъ Вѣд.“ д. К. Кіров: „Сталось . . . Львів нами очищений й занятий Австро-германцями . . . Не будемо лицеміртвувати, — се їх великий успіх. Але признаймо ся, також і в тім, що значінне сього успіху в значній мірі утворили й перебільшили самі-ж ми. Се ми говорили про Львів, як про „серце“ Галичини; се ми ликували з приводу заняття Перемишля, вважаючи сей момент мало не поворотним моментом кампанії. Ми утворили з географічних пунктів фетиші; ми приписали їм невластиве перед скінченням війни значінне, — і чи нам дивувати ся, що втрата сих пунктів відбиваєть ся так болючо й так нервує громадянство . . .

Незадовго перед очищенням Львова ми стали приготувати до сього нашу „громадську думку“. І при сьому, як водить ся, попали в противну крайність і, немов цілком забувши, що писали самі-ж ми про Львів і Галичину давній-

ше, — з завзяттям, гідним кращої справи, почали запевнювати наше громадянство в тім, що Львів, се — властиво дуриця і що він не має жадного значіння“... (Див. ч. 136, з 14. VI.).

Д. Е. С—б тої думки, що взяття Львова Німці оцінювали як удар Росіянам по нервах. „Се-ж бо надто ясна річ [була для них], — пише він — що вражіння від утрати Львова буде [в Росії] у всякім разі колосальне й що воно може викликати певне замішання коли не в цілім російським громадянстві, то бодай в тих досить широких обивательських кругах, де оцінюють складні перипетії війни по її окремим найбільш різочим моментам... Ми здали Львів. Чи встоїть перед спокусою „факту“ той згори скептично настроєний обиватель, котрому нічого не говорять „ваші там, знаєте, стратегічні тонкощі“, котрий міцно засвоїв собі афоризм: „Факт зостаєть ся фактом“?...

Чи станемо робити застереження, чи станемо говорити, що такі події, як оставлення Львова, дійсно тяжкі, що вони відгукують ся в душі складним, болісним чуттям?...“ („Русскія Вѣд.“ 1915, ч. 136).

„Очистити Галичину на 11-м місяці війни, віддати Львів, у котрім уже установлено російське генерал-губернаторство, знов уступити Австрійцям провінції, в свідомості Росіянам уже міцно навик возсоединені з Росією, психологічно здавало ся дійсно надто тяжкою пробою“ — пише військовий оглядач „Русскихъ Вѣдомостей“ д. С. М—скій (див. ч. 131 з 9/22. VI.).

У Львові, каже В. Немирович-Данченко, — „провели ми десять місяців, уважаючи його за свій, за „руський“, на віки-віків возсоединеній з всією опрочею великою Росією“ („Русское Слово“ ч. 143 з 23. V.).

Ще перед упадком Львова признавав ся д. А. Оглін у своїм огляді, що „без сумніву опаконанне сього міста Львова було-б великим успіхом наших противників, успіхом не стільки стратегічним, як моральним“... (див. „Русскія Вѣд.“ ч. 132). Той самий автор у ч. 134 сеї газети пише таке з приводу опущення Львова: „Львів — се головний центр східної Галичини, котру російська суспільність вважала вже остаточно прилученою до Росії й де була запроваджена російська адміністрація. Сучасна військова штука взагалі не надає великого значіння володінню певними географічними пунктами, але для деяких вона робить виїмки і до подібних власне пунктів (слухайте, слухайте!) належить Львів“... І далі: „Львів ми опустили не з стратегічних міркувань, а завдяки певним тактичним невдачам“, а ще низче, по кількох сконфіскованих рядках читаємо отсе важне признанне: „Таким чином опущення нами Львова... становить невдачу, старати ся задушувати котру було-б нерозумно“...

Видко настроїв в суспільности дійсно піднесений, коли цензура пропускає подібні, давнійше неможливі вислови!

Подібні слова стрічаємо й по інших більше менше незалежних органах. Отже „Рѣчь“ в дуже порізаний цензурою статті також вказує на „велике політичне й моральне значіння“ опущення Львова, правда, потішаючи читачів, що „з стратегічного погляду втрата Львова не може оцінювати ся вище, ніж утрата якогобудь иншого великого центра“ (див. ч. 158 з 11/24. VI.). Відомий військовий обсерватор „Русского Слова“ д. В. Михайловський висловлюєть ся так у статті під заг. „Після Львова“: „Не треба легкокомисно замикаєть очі на серйозне значіння успіхів нашого впертого ворога і потішати себе звичайними фразами про понесені ним великі втрати й незначність втрачених нами територій. Далеко краще з зимною кровю зважити утворене становище й не закривати від себе можливих наслідків наших невдач“ (див. ч. 134 з 12/25. VI.). Се признанне тим ціннійше, що те саме „Русское Слово“, як зрештою й усі російські газети, а особливо „Новое Время“, старали ся за-

душувати російську поразку утертим мотивом, відомим нам ще з часів упадку Перемишля, що в „сучасній війні, мовляв, ходить не о територію, а о живу силу, об армію“ й хвалили російське начальне командування, що воно не робить того, що з такою упертістю хоче накинати йому ворог — не приймає генеральної битви, а ощаджаючи живу силу, ратуєть ся втечою... Газети втішають ся, що російська територія дуже простора й є де ховати ту силу! Мовляв, Наполеон і Москву взяв та подавив ся. Марна потіха, голубчики, — можуть сказати Німці, не ті тепер часи й не ті технічні засоби.

Сі теревені російських журналістів про „територію“ й „живу силу“ викликають мимовільний усміх, коли пригадаеш собі, що ще так недавно, днів може за десять перед оставленням Львова, писав відомий А. Савенко в націоналістичнім „Кієвлянині“! Він там виразно вказував, що не лиш з політичних, котрим він також надавав величезне значіння, але саме й з чисто стратегічних поглядів Росіянам не вільно, що вони просто не сміють віддати назад східної Галичини й Львова, бо се значило би дальші поразки. Савенко запевняв, що сеї віддачі не буде. Але... але вона наступила! Будемо чекати тепер інших статтей його на тему відворотну: що се не прообраз будучих поразок, а мало не побідний Meisterstück російської команди! Чим би дитина ні тішила ся, аби не плакала, як то каже народне прислів'є. А дитина дуже ревно плаче. Д. К. Кіров у „Русскихъ Вѣд.“ потішав сю дитину — збараніле російське громадянство — аж вірою. „Сучасна бо війна, — пише він, — се боротьба духа й техніки. Побідить кінець-кінців той, хто збереже віру в побіду“ (див. ч. 133 з 11/24. VI.). Справді „блажен, хто вірує!“

В слідуючім числі тої-ж газети цікаві натяки на депресію російського суспільства з приводу побід союзних армій Австро-Угорщини й Німеччини робить проф. Ф. Кокошкін в симптоматичній статті під заг. „Організація побіди“. — „Несподіваний поворот, який узали военні події по скінченню зимового затиша, шалений натиск стягнутих з інших фронтів і знов сформованих австро-германських полчищ на наш фронт, відхід і уступлення неприятели занятих нами давнійше територій, — все се в звязку з наслідками й відгомонам війни в нашім внутрішнім життю не могло не зробити глибокого вражіння на широкі громадські шари“... Кокошкін констатує, що тепер у Росії, „як се завжди буває в подібні моменти, знаходять ся люде, що потратили голови й малодушні, готові угнути ся під тягарем історичної проби, що спала на плечі російського громадянства, а знов з другого боку малодушні люде иншого типу шукають прибіжища у штучнім, умовнім оптимизмі, який замикає очі на дійсність“ (див. ч. 134 з 12-25—VI.).

Кокошкін закликає громадянство не піддавати ся ні тій, ні иншій малодушности, закликає його сміло й вдумливо, не падаючи на дусі й без самообману, подивити ся лихови в очі й старати ся запобігти йому. І далі ставляє питання, як се зробити і що задля сього мусить ся робити? І той рецепт, який він дає, дуже симптоматичний. Се заклик до реформ! Ратунок Росії лежить в області „суспільно-політичної“. Полишаючи детальнійший огляд сеї цікавої статті до иншого числа нашої часописи, ми кінчимо сю замітку сконстатованнем того, що ми все і завжди твердили: Росія не видержить війни, поразка її немінуча, війна потрясе цілий її організм, викличе внутрішні заворушення й революцію. Ця революція вже гряде, а її вістунами є вільнодумні домаганя лібералів. Так уже було, так і буде.

Сподіємо ся, що на сей раз справа не скінчить ся на півдорозі, а дійде до свого щасливого кінця — тюрма народів нарешті розпадесть ся, а з неї вільний і незалежний вийде Лазарь — великострадальний український наріц!

В. Дорошенко.

Світова війна.

(Огляд подій від 18 до 30 серпня 1915).

Час від 18 серпня до 30 серпня був дуже багатий незвичайно важкими військовими подіями на російському фронті. На сей час припадає здобуття ряду дальших російських кріпостей, як Ковно, Ново-Георгієвськ, Бересте Литовське. Тепер довершилося проломання і здобуття другої лінії, внутрішньої оборонної лінії Росії Бересте-Осовець-Ковно.

На російській терені війни був тільки між Володимиром Волинським і румунською границею спокій, за те від Володимира Волинського аж до Мітави союзні армії німецькі й австро-угорські ступінь за ступнем у побідних боротьбах витискали російські армії і в нестримнім наступі та погоні досягнули рішучої перемоги.

Російські війська ніде не могли здержати противника, що в трьох великих групах армій (група армії Гінденбурга від північного заходу, група баварського принца Людвіка від заходу та група Макензена від полудневого заходу) немов лавина йшов уперед.

По проломанню лінії кріпостей Висли й Нарви в першій половині серпня німецькі армії пішли далі на схід для здобуття внутрішньої оборонної лінії російської держави: Бересте—Білосток—Городно—Ковно. Поступи Німців зазначаються упадком твердинь, які Росія збудувала на тій лінії для здержання ворожого походу.

Російські кріпости одна за другою падали або здобуті приступом або опущені Росіянами під ворожим натиском без боротьби.

Вночі з 17 на 18 серпня здобули Німці приступом першорядну кріпость над Німаном Ковно, причім взяли велику добичу 450 гармат. Найближшого дня 19 серпня упала здобута Німцями кріпость Ново-Георгієвськ над Вислою, остання російська позиція в Польщі. Доля її по здобуттю Варшави й оточенню з усіх сторін (цернованню) була вже рішена, але командант кріпости боронив її далі, сподіюючи ся, що видержить кілька місяців, доки російська армія не розпочне офензиву, що примусить Німців до відвороту й увільнить кріпость від облоги. Але вже по двох тижнях облоги форти кріпости не удержали ся перед тяжкою німецькою артилерією і російська хоругва перестала маяти над Георгієвськом. Здобуття сеї кріпости принесло більшу добичу Німцям, ніж Росіянам здобуття Перемишля. В Георгієвську взяли Німці у полон 85.000 Росіян і здобули 700 гармат, з того багато тяжкого калібру. Разом у Ковні і Георгієвську здобули Німці коло 1200 гармат. Се втрата для Росії більше болюча, ніж знищення цілих армій. Дня 23 серпня Німці увійшли в Осовець, кріпость над болотами Бобра, яку вже від вересня 1915 острілювали Німці, але задля положення її між мочарами не могли її приступом здобути. Тепер кріпость упала без боротьби, під напором зручних німецьких маневрів. Дня 27 серпня упала кріпость Оліта коло Городна, а вже день передтим 26 серпня прийшла черга на головну російську кріпость Бересте Литовське. Коло Берестя вивязали ся завзяті боротьби. Росіяне постановили не допустити до скорого здобуття кріпости та забезпечити відворот військ, припасів, амуніції, обозу, зібраних у сій точці. Однак по кількох днях боротьби впала й се остання російська кріпость, що становила ворота до нутра Росії. Здобуття Берестя є по упадку Варшави найважливішою подією місяця серпня і цілої російсько-німецько-австрій-

ської війни. Внутрішня оборонна лінія російської імперії, лінія, на котру Росія і її союзники поклали такі надії, що вона здержить усі приступи противника, проломана й дорога для союзних військ у глибину Росії, в її північно-західну рівнину отверта. Бастіонами внутрішньої оборонної лінії є ще тільки кріпости Городно, Двинськ і Рига, але й вони не в силі оперти ся напором німецької військової техніки.

Німеччина показала знов світові свою майстерність у здобуванні кріпостей. Як перед роком падали одна за другою бельгійські і французькі кріпости (впало тоді 9 кріпостей і 6 фортів), так тепер падали російські. Протягом місяця серпня впало 11 більших або менших кріпостей, п'ять першорядних: Варшава, Івангород, Георгієвськ, Ковно, Бересте, а шість менших кріпостей: Рожан, Пултуск, Остроленка, Ломжа, Осовець, Оліта. Давніше ще впала кріпость Лібава. Разом 12 кріпостей Росії опинило ся в руках Німеччини.

Через здобуття Берестя вирівнала ся значно боева лінія. З початком місяця тягнула ся вона великим каблуком поза Варшаву на просторі коло 1500 кілометрів, тепер іде вона менше більше прямою лінією від Берестя на полудне до Ковеля, а на північ коло Білостока на Ковно й Мітаву. Боевий фронт скоротив ся о яких 700 кілометрів і вже се є величезним успіхом для союзників, котрі тепер по упадку Берестя і Георгієвська будуть мати вільні сили для удару в інших місцях фронту, чи в Курляндії, чи на волинсько-подільському фронті, чи навіть у Франції або в Італії.

Австрійсько-німецькі армії, що стояли на полудне від Берестя, перейшли на схід залізничної лінії Бересте—Холм і дня 24 серпня кавалерія генерала Пугала здобула місто Ковель на залізничній лінії Бересте—Ковель—Луцьк. Здобуття Ковеля було дуже великим стратегічним успіхом, бо через се російська армія роздерта на дві особні часті: на північну від Берестя на північний схід і на полудневу на Волині і на Поділля. Причиною сього розбиття на дві часті пинські болота, що тягнуть ся на схід від Берестя і не дозволяють на лучність тих армій і перекидання військ з одної часті фронту на другу. Лучність буде удержуватись тільки (поминаючи далеку дорогу на Київ) залізницею, що йде через пинські болота на лінії Вильно—Барановичі—Сарни—Рівно, але для міліонових армій така одна залізнична лінія без значіння. Се розбиття на дві часті для російської армії буде мати як найгірші наслідки.

Відворот Росіян із Польщі аж на теперішні становища вихваляють російські часописи та преса почвірного порозуміння як майстерне діло впорядкованого відступу й як невдачу німецького військового плану, що бажав стиснені в Польщі між Вислою, Бугом, Нарвою і Німаном російські армії оточити та знищити. Очевидно в нещастю треба якось потішатися, але таке пояснення не має дійсних підстав. Поминаємо вже те, що відворот не відбув ся в такім дуже порядку та без втрат, коли денно тратили Росіяне в самих бранцях тільки пересічно по 8—10.000 вояків, не числячи вбитих і ранених, а також втрат орудій, амуніції і військового матеріалу. Цілю німецького плану було не оточити Росіян у Польщі і знищити, бо для цілої кілька-міліонової армії уладити Седан тепер не можливо, а тільки через загроження оточення примусити Росіян до відвороту та до заняття теперішнього фронту, втисненого по оба боки пинських болот, для союзників дуже корисного.

Пинські болота можуть повторити ще історію з 1812 р., але сим разом для самих Росіян. Тепер положення російської армії дуже важке, коли на самій середині свого фронту мають непроходимі багна.

Союзні армії, що на цілій лінії мають корисні залізничні подучення від Ковна до Володимира, побудовані Росією і тепер при відвороті не дуже знищені, можуть довільно пересувати свої війська з одної часті фронту на другу, з полудня на північ і на відворот, знищити або бодай рішаючо ослабити одну часть армії, а оісля другу. Німці можуть з півночі з Курляндії і Литви розпочати наступ у напрямі полудневім і, як що російські армії не видержать німецького натиску та не відступлять на схід Двини поза лінію Риґа—Двиньск—Мінськ, то армії царя будуть зіпхані на пинські багна й тут може стрінуті мільйонні російські війська катастрофа, незнана ще в світовій історії воен.

Сим разом відворот буде ще тяжший і з причини погоні зі сторони Німців злучений ще з більшими втратами, ніж досі.

Доля армії на полудневій часті фронту на Поділлю, Волині і в Галичині, що здані на себе самих, рівнож дуже тяжка. Нема надії, щоби ті війська могли здержати австрійсько-німецьку офензиву, коли вона тут розпочне ся. Доступу на Волинь, Поділля й Україну боронить, правда і трикутник кріпостей Луцьк, Рівне, Дубно, але як більші кріпости не видержали натиску противника, то й сі твердині не остоять ся перед огнем австрійсько-німецьких гармат. А тоді дорога на Україну буде отверта, російські армії найдуть опору хіба аж на лінії Дніпра.

Які наміри союзних військ на будуче, чи йти на північ на Риґу та Петроград, чи на полудне на Київ, Одесу, покажуть події найближчих тижнів.

В останніх днях у Галичині над Золотою Липою союзні австрійсько-німецькі війська розпочали офензиву, проломали російські позиції дня 2 серпня від Перемишля до Підгаєць і заняті прогнаннем Росіян із галицького Поділля. Се вдасть ся певно протягом кількох днів і, як читачі будуть мати в руках се число, певно російська окупація буде належати до минувшини.

Ся офензива велить надіяти ся, що союзні війська підуть дальше на українські землі, на Волинь і Поділля, по проломанню трикутника твердинь Луцьк—Дубно—Рівне в напрямі на Київ і Одесу. Промовляє за сим ся обставина, що Поділля й Україна се шпихлр Росії, отже відобрати ще сеї осени ті землі — се річзі стратегічних й апровізаційних оглядів дуже важна.

Дальше промовляють за тим також огляди на Балкан і бажанія союзників зблизити ся до Туреччини, zagrożеної тепер ще й Італією.

Як тепер справи стануть, можна вважати війну для Росії за програну. На всіх дотеперішніх оборонних лініях армія самодержавної Росії не могла вдержати ся і находиться ся в безнастаннім відвороті. Як що російським генералам вдасть ся вратувати армію перед австрійсько-німецькою погонею і цілковитою катастрофою, то нове перегрупування й уставилення до нового опору може наступити аж на лінії рік Двини та Березини, а на полудні може навіть Дніпра. З сеї операційної підстави буде могла розпочати російська армія якусь акцію, чи то оборонну, чи навіть пробувати офензиву в цілі прогнання побідників і здобуття — Відня і Берліна. Які успіхи буде мати ся нова акція російської армії по таких дотеперішніх втратах, не тяжко вгадати. В кождім разі „побідний похід“ на Краків, Відень і Берлін належить до розвіяних снів великого князя Миколи Миколаєвича. Офензиву, закроєної на ширшу скалю, російська армія не в силі вже розпочати.

В останніх днях за границею пустила Росія у пресі своїх союзників чутку, що приготвується нова 8-мільйонна армія, що піде на захід і знищить австрійсько-німецького противника. Але хто знає дійсні відносини Росії, не бере поважно сих вістей. Таку вістку чули ми вже два рази протягом сеї війни, за кождий раз, як Росія потерпіла більші невдачі. По програній у мазурських озерах в лютім с. р. Росія пустила чутку по Європі, що приготвує нову п'ять-мільйонну армію, котра вже напевно здобуде Берлін. Яка се була правда, бачимо тепер. Подібне вийде і з сими мнимими 8-мільйонами війська. Поминаємо се, що такої армії Росіяне не в силі виставити, бо людський матеріал вже майже вичерпаний. Росія може загалом виставити 15 мільйонів війська. Досі виставила вже до 10 мільйонів вояків, з чого майже 2 мільйони вже в полоні, отже нові резерви висоти 8 мільйонів не в силі осягнути. А хочби навіть було стільки людей, то чим їх уоружить і відки возьме офіцерів? Сеї погрози отже союзники не боять ся, а як Росія хоче дальше вововати, тим гірше для неї, бо тим більше втратить.

Дотеперішні події показали, що саме число вояків, хочби як хоробрих, нічого в новочасній війні не значить, а все становить техніка. Що до техніки — Німеччина й Австрія вище остоять від Росії, мають більше амуніції, ліпші гармати, кращі помічні засоби, як комунікації і т. ин. і се тайною їх побід. Показало ся се найліпше на кріпостній війні. Коли Росіяне мучили ся стільки місяців над одною кріпостою Перемишлем, російські твердині падали одна за другою як картяні палати найдальше до двох тижнів. Як що й дальше самодержавна Росія хоче вирівняти технічну висість Німеччини й Австрії неповинною кровю російських горожан, сим способом не здобуде побіди, а тільки стане винною дальшого кровопролиття, смерти нових соток тисяч жертв кривавого царя.

Долі смертельно раненого самодержавного царату, що своєю політикою знищив народи Росії, нічого не відверне. Росія усею надією покладає на своїх західних союзників. Але ті союзники не в силі самим собі помогти, не то, щоби ще помагали Росії, а інші нові жерела помочи хочби навіть Япану або й деяких балканських держав не в силі змінити воєнного положення на користь Росії.

Дальша війна тільки прискорює цілковиту руїну Росії не лишень військову, але також матеріальну. Війна коштує Росію 15 мільйонів рублів денно, до кінця 1915 р. буде коштувати 9 і пів мільярдів рублів (22 мільярди корон), то е саме стільки, скільки виносять усі дотеперішні державні довги Росії. Через війну Росія зближаєть ся скорими ступнями також до фінансового банкрутства.

На інших воєнних теренах не зайшли важнійші події.

Відзначення Українських Січових Стрільців.

Начальна Команда Армії відзначила срібною медалею першої степені за хоробре поведіння супроти ворога: вахмістра жандармерії, приділеного до Українських Січових Стрільців, Степана Гривовича, старшого десятника Франца Кайзера, десятника Адама Коха, срібною медалею хоробрости другої степені вістунів: Нестора Леховчука, Івана Чолана, розового Михайла Хора, стрільців Антона Вивюрського й Танасія Гусака; бронзовою медалею хоробрости вістунів при кіннім відділі: Івана Віщука і Василя Шовкового, вістуну Омеляна Білинського і стрільця Івана Штайнера.

Бібліографія.

Видання „Союзу визволення України“:

Богдан Заклинський. Що треба знати кожному Українцеві? Відень, 1915. Стор 39. Ціна 20 сот.

У формі катихизму дає автор легкий і загально приступний виклад найпотрібніших відомостей про український нарід, українську землю, українську мову, про віру Українців, вітчизну — рідний край, історію України, відзнаки України. Далі вказує ся у книжечці на патріотичні обовязки, на обовязки Українця у сім'ї-родині, у громадським життю і на чужині та підчеркуєть ся те, чим можемо повеличати ся. Закінчують сей короткий український національний катихизм наші домагання самостійної української держави та способи, як до сього дійти. Брошура ілюстрована портретами наших гетьманів: Богдана Хмельницького, Івана Виговського, Петра Дорошенка й Івана Мазепи та знімками двох наших гербів, гербу цілої України й гербу давньої Київської землі.

Видання, надіслані до Редакції:

La revue ukrainienne. Mensuel édité par Arthur Seelieb. Lausanne, aout 1915, Nr. 2. Prix: 2 fr. 50.

Зміст: Відозва. Заява. Артур Зеліб: Україна й Українці. Е. Б. Український легіон добровольців у Галичині. Микола Костомарів: Дві руські народности. Ю. Рафалович: Англія й українське питання. Людвик Ганґгофер: Яким є Українець? (Знаменита раса. Гніздо бузьків.) Огляд журналів: Французька преса й Українці. Бібліографія: Василь Панейко, Війна за посідання української Галичини (Рецензія на працю проф. Степана Томашівського: Die weltpolitische Bedeutung Galiziens); The Ukrainians and the European War. Хроніка (Відобранне Галичини. Некрольоґ Теофіля Меленя. Конференція конституційно-демократичної партії (кадетів) й українське питання. Українське питання на засіданню Комітету для оборони zagrożених інтересів людства. Американські Українці і відобранне Львова. Важний і знаменний документ. Американські Українці і Союз). Документи: (Протест Союзу визволення України, Відень. Відозва Української Загальної Ради. М. Алексинський і Союз. Переслідованне канадійських Українців. Лист українських полонених російської армії в Австрії до президії Союзу визволення України). До статі про Українських Січових Стрільців додано сім знімок.

Предплата за границу стоїть річно 24 фр., піврічно 14 фр., чвертьрічно 8 фр. 50.

Dr. Wassyl Simowycz. Praktische Grammatik der ukrainischen Sprache für den Selbstunterricht. Mit zahlreichen Übungen, Lesestücken mit phonetischer Aussprachebezeichnung, einer ukrainischen Chrestomathie samt Wörterbuch. Відень і Липськ. Стор. VIII + 224.

Як 115 випуск видавництва „Die Kunst der Polyglottie. Eine auf Erfahrung begründete Anleitung, jede Sprache in kürzester Zeit und mit Bezug auf Verständniss, Konversation und Schriftsprache durch Selbstunterricht sich anzueignen“ вийшла отсе практична граматика української мови для самоуків. Підручник складаєть ся з двох частей: граматики й христоматії. В першій часті подані найпотрібніші відомости з української звучні, українські уступи до читання українським письмом з означенням вимови латинкою і з німецьким перекладом, а виклад морфолоґії попереплітаний відповідно до практичних цілей підручника з найзагальнішими правилами складні. 36 вправ

з української мови на німецьку та з німецької на українську улекшують вивчення предмету. Закінчують першу частину словарець до вправ й українсько-німецькі розмови. В христоматії, яку попереджає коротесенький огляд української літератури, стрічаємо виїмки з народньої словесности, Глібова, Вовчка, Франка, Коцюбинського, Кобилянської, Федьковича, Шевченка, Стефаника, Лесі Українки та Самійленка. Вкінці ідуть: Повний словарець до христоматії; Спис найбільше уживаних хресних імен; Деякі географічні назви.

Книжка д-ра Сімовича явила ся у саму пору. Віддаєть вона велику прислугу не тільки Німцям, що забажають познайомити ся з українською мовою, але й иншим чужинцям, для яких не чужа німецька, тільки українська мова.

Права і обовязки цивільного населення в часі війни. Підручник для хліборобського населення, виданий Краєвим Товариством господарським „Сільський Господар“. Відень, 1915. стор. 45.

Дуже на часі видав „Сільський Господар“ отсю книжечку з поученнями про постанови закона — про признані права та вимагані обовязки від сільського населення у часі війни. Інформуєть ся тут наших хліборобів про найважнійші справи в часі війни та в найближшій часі по війні. Подані тут права, які мають родини покликаних до військової служби та тих, що впали на полі бою, далі обовязки та права населення на підставі закона про чинитьби на военні цілі, постанови про пільги для довжників у часі війни та зміни найважнійших постанов що до правного обороту, вкінці обовязкові постанови що до рільного господарства в часі війни. Уложеннем і виготовленнем сього підручника заняли ся др. Іван Макух і др. Євген Олесницький.

Буковинський православний календар на звичайний рік 1915. Відень, 1915. Стор. 112.

Зміст сього календаря, що вийшов коштом „Союзу українських послів на Буковині“, такий: На вічну память поляглим на поли слави (вірш). Молитва Цісаря (вірш). Війна (одноцільний огляд причин і перебігу, доцільно розбитий на ряд коротеньких статейок). Рідний краю! (вірш). Українці а Москалі (найконечнійші дані, розбиті на ряд статейок). Іван Овадюк: Думка українського вояка (вірш). А. Б...к: Бажанє російського офіцера. Війна а жите. Хто то? (вірш). Шевченко про московекый рай. Григорий Микетей: Семен. Наші стрільці. Григорий Микетей; Стрелецька присяга. Страшні часи. І. П. Словарець війскових назв. Календар багато ілюстрований на военні теми, передовсім з життя Українських Січових Стрільців.

Іван П. Бурштинський. Український нарід і його непрошені опікуни. Берлін, 1915. Стор. 32.

Се відповідь на статю в 3 ч. „Місіонаря“ п. з. „За що терпимо“, в якій зовсім без підстави накинув ся автор на цілу українську інтеліґенцію.

Зміст: Добрий ґрунт. — П. Карманський. Переповнида ся міра. — П. К. Из сучасних поезій. — М. Троцький. Справа виробу амуніції в Росії. — В. Лепкий. Стрелецькі думки. — Ос. Назарук. До фронту. П. — Фр. Мольнар. Дівчата-вояки. — В. Дорошенко. Вражіння очищення Галичини в Росії. — Світова війна. (Огляд подій від 18 до 30 серпня 1915). Відзначення Укр. Січ. Стрільців. — Бібліографія.